

Minister Sprawiedliwości

Warszawa, dnia 13 stycznia 2015 r.

BM-1-041-435/14/2
150114-00016

DPrC-I-071-75/14

dot. BPS/043-66-2844/14

Sekretariat Wicemarszałek Senatu RP
Marii Pańczyk-Pozdziej

Wpłynęło dn. 14.01.2015

Nr. 4199/17 20/843

Podpis.....

SEKRETARIAT
Biura Prac Senackich

Wpłynęło dn. 14.01.15

nr. 172 podpis.....

Pani

Maria Pańczyk-Pozdziej

Wicemarszałek Senatu

Rzeczypospolitej Polskiej

Szanowna Pani Marszałek

Odpowiadając na oświadczenie złożone przez pana senatora Ryszarda Knosale podczas 66. posiedzenia Senatu w dniu 4 grudnia 2014 r., przekazane przy piśmie Pani Marszałek z dnia 10 grudnia 2014 r., znak BPS/043-66-2844/14, w sprawie podjęcia działań legislacyjnych mających na celu ochronę danych osobowych zamieszczanych w oświadczeniach o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania osób ubiegających się o zwolnienie od kosztów sądowych lub ustanowienie adwokata lub radcy prawnego z urzędu, uprzejmie przedstawiam, co następuje.

Zgodnie art. 51 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, nikt nie może być obowiązany inaczej niż na podstawie ustawy do ujawniania informacji dotyczących jego osoby. Stosownie zaś do ust. 2 tego artykułu, władze publiczne nie mogą pozyskiwać, gromadzić i udostępniać innych informacji o obywatelach niż niezbędne w demokratycznym państwie prawnym.

W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego wskazuje się, że powołany przepis Konstytucji statuuje tzw. zasadę autonomii informacyjnej (stanowiącą

szczególną eksplikację prawa do prywatności określonego w art. 47) funkcjonalnie powiązaną z wolnością komunikowania się wyrażoną w art. 49 Konstytucji. Według Trybunału Konstytucyjnego, autonomia informacyjna stanowi istotny element składowy prawa do prywatności i oznacza prawo do samodzielnego decydowania o ujawnianiu innym informacji dotyczących swojej osoby oraz prawo do sprawowania kontroli nad tymi informacjami znajdującymi się w posiadaniu innych podmiotów (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 17 czerwca 2008 r., sygn. akt K 8/04).

Powołany wyżej art. 51 ust. 2 Konstytucji z jednej strony legalizuje działania władz publicznych polegające na pozyskiwaniu, gromadzeniu i udostępnianiu informacji o jednostkach w sposób inny niż w drodze zgłoszenia takich danych przez samego obywatela, zobligowanego w trybie określonym w art. 51 ust. 1 Konstytucji. Z drugiej strony, w sposób częściowo autonomiczny, zakreśla granice legalności takich działań. Konstytucja realizuje w ten sposób najbardziej zasadnicze elementy składające się na treść prawa do ochrony życia prywatnego: respektowanie autonomii informacyjnej jednostki, a więc sam obowiązek udostępnienia danych ograniczony do ściśle określonych ustawowo sytuacji, a ponadto ograniczenie arbitralności ustawodawcy – ustawa nie może bowiem dowolnie kształtować zakresu tego obowiązku (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 listopada 2002 r., sygn. akt SK 40/01).

Ustawodawca, ingerując w prawo do ochrony życia prywatnego, musi mieć zatem na uwadze, czy wprowadzane przez niego rozwiązania prawne nie naruszają przepisów art. 47 i art. 51 ust. 1 i 2 Konstytucji (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 grudnia 2011 r., sygn. akt K 33/08). Ponadto, zgodnie z ukształtowanym orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego, ingerencja w autonomię informacyjną przez pozyskiwanie informacji o obywatelach powinna odpowiadać warunkom określonym w art. 31 ust. 3 Konstytucji, a zatem następować przy poszanowaniu zasady proporcjonalności.

Podstawowym aktem prawnym, regulującym zasady gromadzenia oraz udostępniania informacji o obywatelach – stosownie do treści art. 51 ust. 5 Konstytucji – jest ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 2014 r. poz. 1182), zwana dalej „u.o.d.o.”.

Informacje obejmujące szczegółowe dane o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania, podawane w oświadczeniu składanym wraz z wnioskiem o zwolnienie od kosztów sądowych lub wnioskiem o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego, mogą mieć zarówno charakter danych tzw. „zwykłych”, jak i „sensytywnych”, szczególnie chronionych. Mogą bowiem zawierać także dodatkowe informacje, np. o stanie zdrowia wnioskodawcy oraz jego rodziny.

Przesłanki zezwalające na przetwarzanie „zwykłych” danych osobowych wymienione zostały w art. 23 ust. 1 u.o.d.o. Zgodnie z art. 23 ust. 1 pkt 2 u.o.d.o., przetwarzanie danych jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy jest to niezbędne dla zrealizowania uprawnienia lub spełnienia obowiązku wynikającego z przepisu prawa. Natomiast przesłanki przetwarzania danych szczególnie chronionych zostały wymienione w art. 27 ust. 2 u.o.d.o. Przetwarzanie danych szczególnie chronionych, w tym danych o stanie zdrowia, danych o orzeczeniach wydanych w postępowaniach sądowych (art. 27 ust. 1) jest dopuszczalne, gdy przepis szczególny innej ustawy zezwala na przetwarzanie takich danych bez zgody osoby, której dane dotyczą i stwarza pełne gwarancje ich ochrony. Ponadto, jest dopuszczalne, gdy przetwarzanie dotyczy danych, które są niezbędne do dochodzenia praw przed sądem (art. 27 ust. 2 pkt 2 i 5). W świetle przesłanki z art. 27 ust. 2 pkt 5 u.o.d.o., uprawnionymi do przetwarzania danych osobowych są nie tylko organ sądowy, ale także strona, uczestnik postępowania lub ich pełnomocnik. Uprawnienie to dotyczy danych osobowych wszystkich osób, o ile jest to niezbędne do dochodzenia praw.

Uwzględniając powyższe, należy wskazać, że w postępowaniu cywilnym podstawy prawne przetwarzania danych osobowych, zawartych w oświadczeniu

składanym wraz z wnioskiem o zwolnienie od kosztów sądowych lub z wnioskiem o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego z urzędu, zostały określone w ustawie z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. z 2014 r., poz. 1025, z późn. zm.), zwanej dalej „u.k.s.c.”, oraz w ustawie z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2014 r. poz. 101, z późn. zm.), zwanej dalej „k.p.c.”.

Na podstawie przepisów art. 102 ust. 1 i 2 u.k.s.c. oraz art. 117 § 2 i 117¹ § 1 k.p.c. osoba, która chce skorzystać ze zwolnienia od kosztów sądowych lub pomocy pełnomocnika z urzędu, została zobowiązana do złożenia oświadczenia, z którego wynika, że nie jest w stanie ponieść kosztów sądowych lub kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny. Oświadczenie to, kierowane do sądu albo do referendarza sądowego jako podmiotów zajmujących pozycję organu postępowania cywilnego, powinno zostać sporządzone według ustalonego wzoru oraz obejmować szczegółowe dane o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania. Przetwarzanie przez organy postępowania cywilnego danych osobowych zawartych w tym oświadczeniu w zakresie, w jakim obejmuje to zbieranie, w tym zapoznawanie się, przechowywanie, czy opracowywanie tych danych, wynika w tej sytuacji z przytoczonych przepisów prawa i zarazem jest niezbędne do realizacji uprawnienia polegającego na możliwości ubiegania się o zwolnienie od kosztów sądowych lub o ustanowienie pełnomocnika z urzędu. Mechanizm ten mieści się zatem w standardzie przetwarzania danych osobowych, który został określony w art. 23 ust. 1 pkt 2 u.o.d.o.

Należy podkreślić, że postępowanie mające na celu obronę praw w postępowaniu cywilnym jest co do zasady odpłatne, a możliwość uzyskania zwolnienia od kosztów sądowych lub pomocy profesjonalnego pełnomocnika z urzędu jest odstępstwem od tej zasady, czynionym w interesie osób słabszych ekonomicznie, umożliwiającym im realizację konstytucyjnego prawa do sądu. Zawarte w przepisach u.k.s.c. oraz k.p.c. regulacje w przedmiocie zwalniania

z obowiązku ponoszenia przez stronę kosztów sądowych oraz kosztów związanych z ustanowieniem pełnomocnika z urzędu stanowią z jednej strony gwarancję prawa do sądu, ale jednocześnie z drugiej – chronią przed nadużywaniem instytucji zwolnienia od kosztów sądowych i ustanowienia pełnomocnika z urzędu, tak aby z tych wyjątkowych instytucji korzystały wyłącznie osoby, które nie mogą samodzielnie ponieść kosztów sądowych oraz kosztów obrony swoich praw bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie oraz rodziny. W związku z tym, w celu uzyskania zwolnienia od kosztów sądowych lub ustanowienia pełnomocnika z urzędu ustawodawca przewidział szczególnego rodzaju postępowanie, będące tzw. postępowaniem wypadkowym w ramach postępowania głównego.

Postępowanie to opiera się w istocie wyłącznie na oświadczeniu złożonym przez wnioskodawcę, obwarowanym sankcją karną za świadome podanie nieprawdziwych okoliczności. W chwili składania wniosku sąd nie ma bowiem szerszych możliwości sprawdzenia prawdziwości faktów wskazanych przez wnioskodawcę. Z tego względu art. 109 ust. 1 u.k.s.c. oraz art. 119¹ k.p.c. wprowadza unormowanie związane z weryfikacją prawdziwości danych podanych w oświadczeniu, polegające na tym, że sąd może zarządzić odpowiednie dochodzenie, jeżeli na podstawie okoliczności sprawy lub oświadczeń strony przeciwnej powziął wątpliwości co do rzeczywistego stanu majątkowego strony domagającej się zwolnienia od kosztów sądowych lub z niego korzystającej, bądź domagającej się ustanowienia adwokata lub radcy prawnego lub też zastępowanej przez adwokata lub radcę prawnego ustanowionego z urzędu. Z powyższego wynika zatem, że źródłem wątpliwości sądu co do rzeczywistego stanu majątkowego wnioskodawcy może być m.in. oświadczenie strony przeciwnej sporu, tudzież uczestnika postępowania.

Na podstawie art. 109 ust. 1 u.k.s.c. oraz art. 119¹ k.p.c. strona przeciwna może zatem sygnalizować sądowi wątpliwości (i ewentualnie wskazywać dowody) co do rzeczywistego stanu majątkowego strony zwolnionej od kosztów sądowych, bądź strony, dla której ustanowiono pełnomocnika z urzędu. Może to jednak

czynić wówczas, gdy ma wiedzę o sytuacji strony, która złożyła oświadczenie o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania, stanowiące podstawę do zwolnienia z obowiązku ponoszenia kosztów sądowych, czy też ustanowienia adwokata lub radcy prawnego z urzędu.

W związku z tym, przewidziane w omawianych wyżej przepisach ograniczenia autonomii informacyjnej oraz prywatności jednostek nie wydają się naruszać unormowań konstytucyjnych, a w szczególności zasady proporcjonalności wyrażonej w art. 31 ust. 3 Konstytucji.

Przedstawiając powyższe, pragnę również wskazać, iż zagadnienie dotyczące potrzeby zwiększenia ochrony danych osobowych zamieszczanych w oświadczeniach o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania osób ubiegających się o zwolnienie od kosztów sądowych lub ustanowienie pełnomocnika z urzędu zostało poddane analizie przez działającą przy Ministrze Sprawiedliwości Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego.

Komisja stanęła na stanowisku, że można mieć wątpliwość co do tego, czy istnieją dostateczne podstawy do przetwarzania przez organy postępowania cywilnego danych osobowych zawartych w oświadczeniach majątkowych na polu, jakim jest ich udostępnianie, zwłaszcza innym podmiotom biorącym udział w sprawie. W art. 9 § 1 zd. 2 k.p.c. przewidziano w tej mierze, że strony i uczestnicy postępowania mają prawo przeglądać akta sprawy i otrzymywać odpisy, kopie lub wyciągi z tych akt. Oświadczenia o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania osoby fizycznej składane w formie pisemnej stanowią załącznik do wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych lub o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, natomiast wnoszone w formie ustnej są utrwalane w formie protokołu. W obu wypadkach oświadczenia te stają się elementem składowym akt sądowych, w związku z czym zawarte w nich dane osobowe są bez żadnych ograniczeń dostępne dla stron i innych osób biorących udział w postępowaniu cywilnym oraz dla ich pełnomocników.

Rozwiązanie to, mimo że jego podstawę stanowi art. 9 § 1 zd. 2 k.p.c., nie jest jednak niezbędne do zrealizowania przez stronę uprawnienia do uzyskania zwolnienia od kosztów sądowych lub ustanowienia pełnomocnika z urzędu. Postępowanie, w którym rozpoznawane są wnioski w tym przedmiocie, ma charakter uboczny (pomocniczy) względem postępowania prowadzonego co do istoty sprawy i może toczyć się bez udziału innych uczestników postępowania (*ex parte*). Uczestnikom tym nie muszą być ujawniane okoliczności, które stanowią podstawę wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych lub o ustanowienie pełnomocnika z urzędu. Wprawdzie art. 109 ust. 1 u.k.s.c. i art. 119¹ k.p.c. stanowi, że organ może zarządzić dochodzenie, jeżeli między innymi na podstawie oświadczeń strony przeciwnej powziął wątpliwości co do rzeczywistego stanu majątkowego wnioskodawcy, można jednak przyjąć rozwiązanie, zgodnie z którym, strona przeciwna nie musi dysponować szczegółową wiedzą o treści twierdzeń i dowodów powołanych przez wnioskodawcę w celu uzasadnienia jego żądania. W tym zakresie można poprzestać na przyjęciu, że strona przeciwna (lub uczestnik postępowania) może składać oświadczenia co do okoliczności przemawiających przeciwko uwzględnieniu wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych lub o ustanowienie pełnomocnika z urzędu bez takiej szczegółowej wiedzy, a jedynie na tej podstawie, że powzięła wiadomość o wszczęciu postępowania ubocznego w tym przedmiocie albo o samym fakcie uzyskania zwolnienia od kosztów lub ustanowienia pełnomocnika z urzędu. Oświadczenia takie mogą pozwolić na nieuwzględnienie wniosku lub cofnięcie wcześniej przyznanego zwolnienia od kosztów sądowych lub ustanowionego pełnomocnika z urzędu, jeżeli w ich świetle okazałoby się, że okoliczności podane przez wnioskodawcę nie istniały lub przestały istnieć (por. art. 110 u.k.s.c. i art. 120 § 1 k.p.c.). Jest to zresztą jedyna droga uwzględnienia tych oświadczeń, jeżeli zwolnienie od kosztów sądowych lub ustanowienie pełnomocnika z urzędu nastąpiło przed wszczęciem sprawy co do istoty albo

na etapie przed doręczeniem przeciwnikowi odpisu pozwu w procesie lub wniosku w postępowaniu nieprocesowym.

Dane osobowe zawarte w oświadczeniu o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania osoby fizycznej mogłyby być natomiast udostępniane stronom i uczestnikom postępowania cywilnego wyłącznie wtedy, gdy wyrazi na to zgodę osoba, której te dane dotyczą – tj. wnioskodawca albo osoba trzecia (art. 23 ust. 1 pkt 1 u.o.d.o.). W razie braku zgody dane te powinny pozostać niedostępne dla innych stron i uczestników postępowania, z wyłączeniem sytuacji, gdy mają one istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy – co może mieć miejsce np. w sprawach o alimenty albo o naprawienie szkody na osobie, a jednocześnie strona korzystająca ze zwolnienia od kosztów sądowych lub pełnomocnika z urzędu powołuje się na nie w postępowaniu dowodowym.

Mając powyższe na uwadze, uprzejmie informuję, że w Ministerstwie Sprawiedliwości zostanie rozważone podjęcie odpowiednich prac legislacyjnych mających na celu wprowadzenie rozwiązań zwiększających ochronę danych osobowych zamieszczanych w oświadczeniach majątkowych osób ubiegających się o zwolnienie od kosztów sądowych lub ustanowienie adwokata lub radcy prawnego z urzędu.

Z poważaniem
z upoważnienia
MINISTRA SPRAWIEDLIWOŚCI
Monika Zbrojevska
dr hab. Monika Zbrojevska
PODSEKRETARZ STANU